

**GULI YULDAŞEVA, GÜNÜMÜZ MERKEZİ ASYASI'NDA
JEOPOLİTİK SÜREÇLER: İRAN VE ABD,
NİSO POLİGRAF, 1. BASKI, TAŞKENT 2018, 240 S.***

Guli Yuldasheva, The Role of Iran and the United States of America in Geopolitics of Central Asia, Niso Poligraf Publishing, Tashkent 2018, 240 pgs.

Abdrasul İSAKOV**

Dr. Guli Yuldasheva'nın "Günümüz Merkezi Asya'sında Jeopolitik Süreçler: İran ve ABD" başlıklı kitabı, Letonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü tarafından 2017 yılında İngilizce olarak yayımlanmıştır. Bizim üzerinde okuma yaptığımız kitap ise söz konusu çalışmanın Rusça olarak 2018 yılında Taşkent'te basılmış halidir.

Üç bölümden oluşan ve bölgenin dünyadaki önemini ortaya koymayı amaçlayan kitapta, Merkezi Asya'daki jeopolitik

süreçler, İran ve ABD'nin penceresinden mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın Giriş kısmında bölgenin jeopolitik önemi, bölge ülkelerinin ortak yönleri ve eğilimleri ile bölgeye model olabilecek projeler anlatılmakta ve kitabın hazırlanmasında izlenen metodoloji açıklanarak faydalanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir.

Eserin birinci bölümünde ABD ve İran'ın son 25 yıldaki Merkezi Asya politikaları ele alınmıştır. Her ne kadar kitapta "Merkezi Asya" kavramı, Orta Asya'daki eski Sovyet cumhuriyetleri (Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan) için kullanılmışsa da yazar, Afganistan merkezli gelişmelerin de bölge ülkelerini etkilediğini belirtmektedir. Çalışmada İran'ın bölgeyle tarihi ve kültürel ortaklığı ve ABD'nin de askeri-teknik ve mali yönden ilgisi vurgulanarak söz konusu devletlerin Merkezi Asya'da karşı karşıya geldikleri öne sürülmektedir.

* Geliş Tarihi: 06.03.2019 – Kabul Tarihi: 11.04.2019

** Dr., Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), e-posta: rasulaali@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2015-7772.

Kitabın ikinci bölümünde İran-ABD ilişkileri bağlamında bölge ülkelerinin bölgesel veya küresel güç seviyesindeki diğer aktörlerle ilişkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Burada AB, Rusya, Çin, Türkiye, Hindistan, Pakistan ve Suudi Arabistan bölgeye etki eden aktörler olarak değerlendirilmektedir. Yazar, bu incelemeyi yaparken; bir aktörün diğerleriyle ilişkilerini ve bölgedeki gelişmeleri etkileyebilme kapasitelerini ayrı ayrı alt başlıklar halinde okuyucuya sunmuş ve bu da çalışmanın değerini artırmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Merkezi Asya'daki jeopolitik süreçler ekonomik bir çerçeve üzerinden ele alınmıştır. Bu bölümde enerji koridorları ve ulaşım ağlarının bölge ekonomisinin lokomotifleri olarak ön plana çıktığı ve bölgedeki jeopolitik mücadelenin de bu alanlar üzerinden şekillendiği okuyucuya aktarılmaktadır.

Yazar, 1991 yılından 2017 yılına kadar geçen süreci iki döneme ayırarak incelemiştir. Bu kapsamda ilk dönem olarak 1991-2007 ve ikinci dönem olarak da 2007-2017 aralığı kabul edilmiştir. Dönüm noktası olarak 2007 yılının seçilmesi ise tartışmaya açık bir durumdur.

Bahsi geçen çalışmada Guli Yuldaşeva'nın Özbekistanlı olması nedeniyle Özbekistan'a ait verileri diğer bölge ülkelerinin verilerine kıyasla daha fazla kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte yazarın okuyucuları verilere boğmadığı da ifade edilebilir.

Kitabın sonuç kısmında ise genel bir değerlendirmenin yanı sıra, İran'ın nükleer programı hususunda imzalanmış olan Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (KOEP) seyrine değinilmekte ve bu bağlamda üç farklı senaryonun gerçekleşebileceğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca yazarın ülke yöneticilerine yönelik tavsiyeleri de eserin sonuç bölümünde yer almaktadır.

Yazara göre Özbekistan, Tacikistan ve Pakistan mezhepsel çatışmaların yaşanma ihtimali en yüksek olan bölge ülkeleridir. Bu noktadan hareketle üçüncü güçler, söz konusu ülkeleri karıştırmak isteyebilirler. İran'ın şimdiye kadar bölgeyle tam entegrasyon

sağlayamaması ve bölgede etkin olamamasındaki en önemli neden de Tahran ile Washington arasındaki rekabettir.

Çalışmanın genelinden Merkezi Asya eksenli olarak bölgesel birliğin güçlenme yoluna girdiği, bölgesel ve küresel güçlerin de bölgesel ittifaklara önem verdiği; dolayısıyla İran'ın konumunun pekiştiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yazar, Türkiye-Rusya-İran işbirliğinin bölgede dengeleyici güç olarak önemli vazife üstleneceğini ve taraflar arasındaki işbirliğinin daha da artacağını, Orta Asya'nın modernizasyonu ve entegrasyonu açısından bu üçlü birlikteliğin olumlu etki yapacağını iddia etmiştir. Yazarın bölgesel güvenliğin sağlanması için 6+3 (Rusya, Çin, İran) bağlantı grubunu önermesi de bölgede bölgesel ittifaklara verilen önemin arttığını ve bölge ülkelerinin meselelerin çözümünde bölge dışı aktörlere değil; yerel müttefiklere güvenmeye başladığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Prof. Dr. Frederick Starr'ın da belirttiği üzere ABD ve İran'ın bölgeye olan ilgisinin diğer aktörlerin yaklaşımlarıyla birlikte ele alan nadir çalışmalardan biridir. Eserin bu yönü çalışmanın yenilikçi tarafını oluşturmaktadır. Kitabın Türkçeye kazandırılması, bölgenin Türkiye'de daha iyi tanınması açısından da faydalı olacaktır.